



**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ
УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА
РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО
КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В УКРАЇНІ
(ДО 27-Ї РІЧНИЦІ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ)**

27 червня 2023 р.



**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**



**Актуальні питання становлення та розвитку сучасного
конституціоналізму в Україні
(до 27-ї річниці Конституції України)**

27 червня 2023 р.

ОДЕСА- 2023

УДК 351.74:340.1

П43

Рекомендовано до друку кафедрою конституційного та міжнародного права інституту права та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 13 від 14 червня 2023 року)

Упорядник:

Львова Єлизавета Олегівна, професор кафедри конституційного та міжнародного права інституту права та безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

Редколегія:

Корнієнко Максим Вікторович, проректор Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук професор;

Матвєєва Лілія Георгіївна, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, полковник поліції;

Юрченко Микола Миколайович, завідувач кафедри конституційного та міжнародного права інституту права та безпеки О Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат політичних наук, доцент

- П43 Актуальні питання становлення та розвитку сучасного конституціоналізму в Україні (до 27-ї річниці Конституції України) Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 27 червня 2023 р. / упорядник Є.О.Львова, Редакційна колегія М.В. Корнієнко, М.М. Юрченко – Одеса, ОДУВС, 2023. – 220 с.

Збірник містить матеріали доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання становлення та розвитку сучасного конституціоналізму в Україні» (до 27-ї річниці Конституції України, Одеса, 27 червня 2023 р.).

Збірник може бути використаний перемінним складом юридичних закладів освіти, науковцями, практичними працівниками.

© ОДУВС, 2023

ДОСВІД ТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В ЧАСИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ТАРАСЕНКО Л.Б.	177
ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В УКРАЇНІ ТОЛМАЧЕВСЬКА Є.	181
КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ МЕНТАЛІТЕТУ ТА САМОБУТНОСТІ НАРОДУ УКРАЇНИ ХАБЄЄВ В.М.	183
БЕЗПЕКОВА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ І БЕЗПЕКИ ЄВРОПИ ХАБЄЄВ В.М., ЯРМАКІ В.Х.	185
КОНСТИТУЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ МОВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ ЧЕРВОНІЮК Т.О.	188
КОНСТИТУЦІЙНА АСАМБЛЕЯ ЯК ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД РЕФОРМУВАННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ЧЕРНЯВСЬКА О.О.	191
ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ ШВЕЦЬ М.О.	195
ВІЙНА: ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ШЕВЧУК В.В., ХЛОБОК Д. Р.	199
ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРИТУЛКУ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ШИН І.А.	203
РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ: МІСЦЕ ТА РОЛЬ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ ЮРДИК І.В.	207

ДОСВІД ТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В ЧАСИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Тарасенко Лідія Борисівна,
кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Одеського державного університету внутрішніх справ

У відповідь на закиди кремлівського керівництва, що українці ніколи не мали власної державності, й Україну створив Ленін, можемо зазначити, що в певні періоди історії на наших теренах не тільки існувала державність, але вона до того ж ще й мала тенденцію до формування та розвитку конституційної традиції, і відбувалося це століттями раніше, ніж на московщині.

Конституція України відображає національні традиції, усвідомлення фізичних та юридичних осіб, органів публічної влади щодо її призначення та ролі у суспільному житті, що безпосередньо впливає на ступінь втілення конституційних положень у життя. При цьому Конституція є вираженням системи соціальних цінностей, щодо яких склався суспільний консенсус. Тому наступність та/або розрив конституційної традиції слід розглядати через призму континуїтету [1].

У преамбулі Конституції України зазначено, що Верховна Рада України приймає Конституцію – Основний Закон України, спираючись саме на багатовікову історію українського державотворення [2].

Історичні факти свідчать про те, що становлення конституціоналізму в Україні має багатовікову складну й суперечливу історію, на шляху якої були як періоди злетів, так і падінь. Коріння конституціоналізму в Україні (вітчизняного конституціоналізму) сягає ще часів Русі (України Руси). Певні ідеї, співзвучні з ідеями конституціоналізму, можна помітити в «Руській правді», так званих вічевих договорах – угодах князів з народом, а також у міжнародних договорах Русі. За Литовсько-Руської доби вони розвинулися в Литовських статутах і деяких інших нормативних актах, які за багатьма своїми ознаками кореспондували з розвитком ідей конституціоналізму в Європі [3].

Розвиткові конституційних ідей на українських землях сприяли акти періоду Національно-визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького та Гетьманщини: Зборівський договір 1649 р., Березневі статті Богдана Хмельницького

1654 р., Гадяцький трактат Івана Виговського 1658 р., деякі «договірні» акти пізніших років. У тій чи іншій мірі вони закладали основи побудови демократичної держави на теренах України тих часів. Особливе значення має так звана в широкому обігу Конституція Пилипа Орлика 1710 р. Це хоч і не конституція в сучасному розумінні, але документ перейнято ліберальними та демократичними ідеями, що свідчить про розвиток вітчизняного конституціоналізму.

Після ліквідації російським імперським режимом Гетьманщини розвиток конституційно-правової думки в Україні припинився до другої половини XIX ст. і відновлюється у проєктах: Георгія Андрузького «Начерк Конституції Республіки» (1848-1850 рр.), Михайла Драгоманова «Проект оснований устава украинского общества «Вольный Союз» – «Вільна спілка» (1884 р.), Миколи Міхновського «Основний закон Самостійної України – Спілки народу українського» (1905 р.) тощо.

Але іменно в часи Національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. та створення Першої Української Народної республіки Українська Центральна Рада заклала вже в новітній період підґрунтя перших практичних зразків українського конституціоналізму. Так, у квітні 1917 р. Український національний конгрес у проєкті державного устрою Росії як федеративної республіки передбачав політичну автономію для України, підтвердив право українського народу на самовизначення. У червні 1917 р. другий Всеукраїнський військовий з'їзд фактично змусив Центральну Раду оголосити I Універсал, у якому було проголошено автономію України.

II Універсал Центральної Ради від 3 (16) липня 1917 р. став результатом компромісу між Центральною Радою і Тимчасовим урядом Росії, а розроблений Малою Радою 16 (29) липня 1917 р. Статут Генерального Секретаріату не було визнано Тимчасовим урядом, який видав Тимчасову інструкцію для Генерального Секретаріату від 4 (17) серпня 1917 року, що фактично позбавила Центральну Раду законодавчих повноважень, а Тимчасовий уряд мав тепер право затвердження членів українського Генерального секретаріату.

Під тиском третього Військового з'їзду Центральна Рада 7 (20) листопада 1917 р. ухвалила III Універсал, яким було проголошено створення Української Народної Республіки (УНР) (у складі федеративної Росії). Документ уперше на конституційному рівні визначив кордони парламентської республіки України.

Конституційний характер мав також ухвалений Центральною Радою 9(22) січня 1918 р. закон «Про національно-персональну

автономію». Прийнятий в один день з IV Універсалом, він надавав російській, єврейській і польській націям право на національно-персональну автономію. Білоруси, чехи, молдавани, німці, татари, греки та болгари, що мешкали в Україні, могли користуватися таким правом після подання відповідної заяви до Генерального суду УНР, підписаної не менш як 10 тис. громадян, не обмежених у політичних правах. Протягом 6 місяців суд мав винести рішення і сповістити про нього Генеральний секретаріат. Нації, не зазначені у цьому переліку, за своїм бажанням могли подавати такі ж заяви, але вже на розгляд парламенту УНР [4].

IV Універсал Центральної Ради проголосив:

«Однині Українська Народня Республіка стає самостійною, ні від нікого незалежною, вільною, суверенною державою українського народу.

Зо всіма сусідніми державами, як то: Россія, Польща, Австрія, Румунія, Туреччина та інші, ми хочемо жити в згоді й приязні, але ні одна з них не може втручатися в життя Самостійної Української Республіки.

Власть в ній буде належати тільки народові України, іменем якого, поки зберуться Українські Установчі Збори, будемо правити ми, Українська Центральна Рада, представництво робочого народу, селян, робітників і салдатів, та наш виконуючий орган, який однині матиме назву Ради Народніх Міністрів» [5].

IV Універсал було проголошено в умовах більшовицької агресії, УЦР виїхала з Києва, до влади прийшли більшовики. Уже після відновлення своєї влади, але напередодні проголошення Української Держави П.Скоропадського Центральна Рада 29 квітня 1918 року приймає Конституцію УНР з офіційною назвою «Статут про державний устрій, права і вільності УНР». Конституція продемонструвала зрілість української ліберальної думки на початку XX століття [6].

За Конституцією Україна є державою суверенною, самостійною і ні від кого незалежною. Суверенне право в УНР належить народові України, цеб-то громадянам УНР всім разом. Це своє суверенне право народ здійснює через Всенародні Збори України. Територія УНР неподільна, і без згоди Всенародніх Зборів в 2/3 голосів присутніх членів не може відбутись ніяка зміна в границях Республіки або в правнодержавних відносинах якоїсь території до Республіки. Не порушуючи єдиної своєї влади, УНР надає своїм землям, волостям і громадам права широкого самоврядування, додержуючи принципу децентралізації. Націям України УНР дає право на впорядкування своїх культурних прав в національних межах [7].

У р.ІІ проголошувалася рівність у правах і обов'язках між чоловіком і жінкою, рівність громадян УНР в своїх громадянських і політичних правах. «Громадянин УНР і ніхто інший не може бути затриманий на території її без судового наказу інакше, як на гарячій вчинку. Але і в такому разі він має бути випущений не пізніше, як за 24 години, коли суд не встановить якогось способу його затримання. Громадянин УНР і ніхто інший на території її не може бути покараний смертю, ані відданий яким-небудь карам по тілу, або іншим актам, які понижують людську гідність, ані підпасти конфіскації майна, як карі». Домашнє вогнище признається недоторканим. Установлюється листова тайна. Ніхто не може бути обмежений в правах слова, друку, сумління, організації, страйку, скільки він не переступає при тім постанов карного права. Кожний громадянин УНР і всі інші на її території мають повну свободу перемін місця пробування. Проголошувалося право громадян на управління державним і місцевим життям через активну і пасивну участь із 20 років у виборах до законодавчих установ і органів місцевого самоврядування [7].

Зазначалося, що влада була похідною від народу. Верховним органом влади УНР являються Всенародні Збори. Вища виконавча влада в УНР належить Раді Народніх Міністрів. Вищим органом судовим є Генеральний Суд УНР. Всякого рода справи місцеві впорядковують виборні Ради і Управи громад, волостей і земель[7].

У зазначений період Українською Центральною Радою було прийнято й інші конституційні акти: Закон про вибори до Установчих Зборів УНР у листопаді 1917 р., Закон про державну символіку, Закон про громадянство УНР, Закон про реєстрацію громадянства УНР (усі в березні 1918 р.).

Підсумовуючи, можемо зазначити, що конституційній традиції, що віками формувалася на теренах України, за Української Центральної Ради були притаманні демократизм, республіканізм, парламентаризм, деконцентрація влади і децентралізація, повага до прав людини. Конституційне законодавство займало пріоритетне місце в законодавчій діяльності УЦР, що свідчить про демократичну спрямованість її політики.

Література:

1. Савчин М.В. Конституційна традиція в Україні та перехід до модернізації національної правової системи. *Стратегічні пріоритети*. 2010 р. №2(15). URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/4496/1/Savchyn_continuity.pdf
2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

3. Генезис українського конституціоналізму та його сучасний стан. URL: <http://4ua.co.ua/pravo/konstitutsiynye/genezis-ukrayinskogo-konstitutsionalizmu-yogo-suchasniy-stan.html>

4. Про національно-персональну автономію: Закон УЦР від 9 січня 1919 р. URL: <https://cyclop.com.ua/content/view/1081/58/1/19/#19722>

5. Універсал Української Центральної Ради (IV). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001300-18#Text>

6. Речицький В. В. Конституціоналізм. Коротка версія. Читанка з конституціоналізму для зацікавлених. Харків: Харківська правозахисна група, Права людини, 2014. 264 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12247/4/Rechyskyi_Constitutionalism_2014.pdf

7. Конституція Української Народньої Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР). Прийнята 29.04.1918 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text>